

PAPER DETAILS

TITLE: Ceditçi Kazak Aydini Mirjakip Duvlatuli'nin 1885-1935 Balkiya 1922 Tiyyatro Eserinde
Kazaklarda Kadin Sorunu

AUTHORS: Cemile KINACI

PAGES: 41-63

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/807309>

Ceditçi Kazak Aydını Mirjakıp Duvlatulı'nın (1885-1935) *Balkıya* (1922) Tiyatro Eserinde Kazaklarda Kadın Sorunu

Cemile Kınacı*

Öz

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İdil-Ural ve Kırım'da Türk Dünyası'nda modernleşme talebi olarak ortaya çıkan cedit hareketi, Kazak aydınlarını da etkilemiştir. Ceditçi dünya görüşüne sahip Kazak aydınlarından Mirjakıp Duvlatulı, Kazak edebiyatının tanınmış edebî şahsiyetidir. Duvlatulı'nın edebî eserlerinde Ceditçi anlayış hâkimdir. Duvlatulı, Kazak modernleşmesinin ve Kazak bağımsızlık mücadelesinin de önemli bir fikir adamıdır. Onun 1922'de yazdığı *Balkıya* tiyatro eseri, Kazak tiyatrosunun ilk örneklerinden biridir. Dört perdelik bu tiyatro eseri, Kazak tiyatrosunun gelişmesine katkı sağlamıştır. Türkiye'de Duvlatulı ve eserleri hakkında yapılan çalışmalar olmakla birlikte, yazarın dört perdelik *Balkıya* eseri hakkında müstakil bir çalışma yoktur. Bu çalışmada, Kazak aydınlanmasında önemli rolü olan Mirjakıp Duvlatulı'nın *Balkıya* eseri, Ceditçi ideoloji-edebiyat ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Edebiyat üzerinden, eserin yazıldığı dönemdeki Kazak toplumsal hayatının değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışma, *Balkıya*'da işlenen kadın sorunu ve Kazak halkının kadına bakışı üzerine odaklanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tatar, Ceditçilik, Kazak edebiyatı, Mirjakıp Duvlatulı, *Balkıya*, Tiyatro, Kadın, Kazak kadın sorunu

* Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
- Ankara/Türkiye
kcemile@gazi.edu.tr

Giriş

Çarlık Rusya'nın Kazak bozkırlarına hâkim olmasıyla birlikte Kazak kültürel hayatına dış etkiler tesir etmeye başlamıştır. İlk olarak Kazak kültürel hayatı üzerinde Tatar etkisi hissedilmiştir. Tatarlar önce dinî alanda, daha sonra eğitimde ve basın-yayın faaliyetlerinde olmak üzere kültürel hayatın her alanında Kazaklara tesir etmişlerdir. Tatarların etkisiyle İdil-Ural bölgesinde ortaya çıkan Ceditçi düşünceler Kazak bozkırlarında yayılmaya başlamıştır. Kazak gençlerinin İdil-Ural bölgesindeki Ceditçi medreselerde eğitim almasıyla birlikte, Kazaklar arasında Ceditçi düşünceleri savunan aydın bir zümre ortaya çıkmıştır. Ceditçi düşünceleri savunan Kazak aydınları, Tatar Ceditçilerinin etkisiyle Kazak topraklarında Usûl-i Cedid okulları açarak modern tarzda eğitim vermeye başlamıştır. Ceditçi Kazak aydınlar, Kazak basını aracılığıyla da Ceditçi eğitim faaliyetlerine destek vermişlerdir (Özdemir 2009: 157-158, Mukanov 2008: 29, Iskakov 1976: 8).

İdil-Ural bölgesinde dinî yenileşmeyi savunan Mercanî, Âlimcan Barûdî ve Kursavî gibi Tatar aydınları öncülüğünde gelişen Ceditçilik (Maraş 2002: 72) daha sonra Rusya'da yaşayan Müslüman-Türk tebaanın yenileşme taleplerini karşılayan genel bir ifade halini almıştır. Ardından Kırım'da yaşayan İsmail Bey Gaspıralı'nın "Dilde, fikirde, işte birlik" şiarıyla birlikte Ceditçilik, Rus karşıtı ve Türk Dünyası'nın birliğini savunan bir dünya görüşüne dönüşmüştür. Ceditçi anlayış, Rus sömürge siyasetine karşı ortak bir Türk dili etrafında Türk kimliğinin korunmasını hedefliyordu. Usûl-i Cedid ise İsmail Bey Gaspıralı'nın öncülüğünde önce Kırım'da başlayan, ardından bütün Rusya Müslüman-Türk tebaa arasında yayılan yenilikçi eğitim metodunu tanımlıyordu (Özdemir 2009: 164).

20. yüzyılın başında İdil-Ural bölgesindeki Ceditçi medreselerde okuyan Kazak gençleri, Ceditçiliği benimseyerek Ceditçi fikirlerin Kazaklar arasında yayılmasında öncü olmuşlardır. Onlar, Kazak bozkırlarında Usûl-i Cedid okullarının açılmasını teşvik etmeye başlamışlardır. Yeni tarz eğitimin önemini kavrayan Ceditçi Kazak aydınları, dönemin basın yayın organlarında halka, eski usulde eğitim veren sahtekâr mollaların peşinden gitmemelerini, Kazak topraklarında Usûl-i Cedid okullarını açmalarını öğütlemişlerdir (Özdemir 2009: 165-166).

Mirjakıp Duvlatulı, Ahmet Baytursınulı, Mağcan Cumabayulı ve Muhammetcan Seralin gibi önemli aydınların içinde bulunduğu Ceditçi Kazaklar (Tamir 2004: 655) sayesinde 20. yüzyılın başında Kazaklar arasında aydın bir

zümre oluşmuştur. Bu aydın zümre, dönemlerine damgasını vuran, Kazakların önemli fikir adamları olmuşlardır. Ceditçi Kazak aydınları, Kazaklar arasında millî uyanışın gerçekleşmesine öncülük etmiştir.

Ceditçi Kazak Aydını Mirjakıp Duvlatulı'nın Hayatı ve Edebî Kişiliği

Mirjakıp Duvlatulı, 25 Kasım 1885'te Kostanay vilayeti Torgay ili, Cangeldi ilçesi Kızılбек köyünde dünyaya gelmiştir (Koç vd. 2007: 486, Mukanov 2008: 100). Duvlatulı iki yaşında annesini, on iki yaşında ise babasını kaybetmiştir. Onu ağabeyi Askar büyüttüştür. Okumuş ve bilgili Askar, Mirjakıp'ın eğitimiyle özel olarak ilgilenmiştir (Mukanov 2008: 100, Toğısbayev-Sujikova 2009: 62).

Babası Mirjakıp'ı sekiz yaşında eski usul eğitim veren *avul*¹ mollasına göndermiştir. Mirjakıp, hayat hikâyesinde bu molladan hiçbir şey öğrenmediğini, yalnızca dayak yiyip, eziyet çektiğini yazmıştır. İki yıl sonra babası onu molladan alarak, Rusça öğrenmesi için avul mektebinin öğretmeni Mukan Toktabayulı'na verir. Mukan, Mirjakıp'a hem Rusça öğretmiş hem de dinî eğitim vermiştir. Mirjakıp, kendi yazdığı hayat hikâyesinde öğretmeni Mukan için, "Beni ilimle ilk tanıştıran kişidir." der (Mukanov 2008: 100, Arıkan 2008a: 105).

1897'de Mirjakıp, Torgay'daki iki sınıflı Kazak-Rus okuluna başlamış, 1902'de bu okulu bitirmiştir. 1902'den 1909'a kadar kendi bölgesinde öğretmenlik yapmıştır (Mukanov 2008: 100). Bu dönemde milliyetçi bir Kazak aydını olan eğitimci Ahmet Baytursınulı², yeni yetişen gençlerin örnek aldığı Kazak aydınlarından. 1904'te Mirjakıp da Kazak aydınlarının toplandıkları Ombı'ya gelmiştir. Burada gelecekte hocası olacak Baytursınulı ile karşılaşmıştır. Bu sırada Çar karşıtı faaliyetlere ve darbe girişimine katılmıştır. Ombı ve Kar-karalı'da Baytursınulı ekolünden aldığı derslerin ardından Mirjakıp'ın siyasî düşünceleri şekillenmiştir. 1905'ten itibaren Duvlatulı, Ahmet Baytursınulı ve Alihan Bökeyhanulı ile birlikte Kazak aydınları arasında başlayan bağımsızlık ve eşitlik fikirlerini dile getiren önemli bir Kazak aydını olmuştur (Koç vd. 2007: 486).

1906'da Petersburg'ta Abdürreşit İbrahimov tarafından Kazakça olarak yayımlanan (Çelebi 2000: 11) ve çok çabuk kapanan *Serke* adlı gazetede onun *Jastarga* adlı ilk şiiri basılmıştır. Bu gazetenin ikinci sayısında Duvlatulı'nın yazdığı *Bizdin Maksatımız* makalesi gazetenin kapanmasına neden olmuştur. Bu tarihten sonra Duvlatulı, edebiyat ile ilgilenmeye başlamıştır. 1909'da Ka-

zan'da *Oyan, Kazak!* şiir kitabı yayımlanmıştır. Bu eserde o, millî duruşunu açıkça ortaya koymuştur. *Oyan, Kazak!* Kazak halkı tarafından beğeniyle karşılanmıştır. Duvlatulı, bu kitabıyla üne kavuşmuş ve Kazak halkının gönlünde taht kurmuştur. Mirjakıp, *Oyan, Kazak!* kitabının yayımlanmasından sonra Rus makamları tarafından takibe alınmıştır. Mirjakıp Duvlatulı, 1910'da Torğay'dan Kızıljar'a gitmiştir. Kızıljar'da bulunduğu sürede gözetim altında sürgün hayatı yaşamıştır (Arıkan 2008a: 107). Bu dönemde tercümanlık yapmış, Kazak çocuklarına Rusça dersleri vermiş, öğretmenlik mesleğini sürdürmeye çalışmışsa da devamlı takip altında tutulmuştur.

Duvlatulı, Kazak edebiyatının ilk romanı sayılan *Bakıtsız Jamal* romanını yazmıştır. Mirjakıp'ın nazım-nesir karışık olarak yazdığı *Bakıtsız Jamal*, 1910'da³ Kazan'da yayımlanmıştır (Arıkan 2008b: 39, Arıkan 2008a: 107, Tamir 1998: 436, Anesulı 2015). Duvlatulı, aynı dönemde çeşitli gazete ve dergilerde yazmıştır, özellikle de *Aykap*⁴ dergisinde aralıksız yazmayı sürdürmüştür. Duvlatulı, 1911'de Kızıljar'dan Semey'e yolculuğu sırasında Rus polisi tarafından Semey'de tutuklanmıştır. Ahmet Baytursınulı'nın da hapsedildiği Semey hapishanesinde Duvlatulı bir buçuk yıl tutuklu kalmıştır (Koç vd. 2007: 487). Kazak halkı için canını tehlikeye atan Duvlatulı'nın ünü Kazaklar arasında hızla yayılıp halkın ona sevgisi arttıkça basın yayın organlarında adının anılması, ondan bahsedilmesi yasaklanmıştır (Mukanov 2008: 100-101, Arıkan 2008a: 107).

Duvlatulı, Semey hapishanesinden çıktıktan sonra, 1913'te Baytursınulı'nın yanına Orınbor'a gitmiştir. Burada *Kazak*⁵ gazetesinin önemli isimlerinden biri olup Ekim İhtilali'ne kadar çalışmıştır. Bu dönemde yazdığı şiirlerini *Azamat* (1913, Orınbor) adlı kitabında yayımlamıştır (Koç vd. 2007: 488). Bütün eserlerinde o, daima millî duygu ve düşünceleri dile getirmiştir. Kalemile halkını aydınlatmayı amaçlamıştır (Togısbayev-Sujikova 2009: 63). 1915'te Orınbor'da *Terme* şiir kitabını yayımlamıştır (Arıkan 2008a: 109, Koç vd. 2007: 488). Eğitimci yönü de olan Duvlatulı, bu dönemde ders kitabı olarak *Kıyragat Kitabı* ve yeni usulde yayımlanan ilk matematik kitabı olan *Esep Kurahı* kitaplarını da yazmıştır (Mukanov 2008: 102).

Duvlatulı, Alaş Orda'nın⁶ önemli fikir adamlarındandır. Başlangıçta onlar Bolşeviklere karşı olmuştur. 1916'da Duvlatulı, Akmolı ve Semey'de Çarlık'ın Kazaklardan askere alma işine yardımcı olmuştur⁷. Bu dönemde o, Kızıljar'daki Alaş Orda yayını *Jas Azamat* gazetesi ve Semey'deki Alaş Orda yayını *Sarı Arka* gazetesinde Bolşevik karşıtı makaleler yazmıştır (Mukanov 2008: 102).

1919'da Rusya'daki İç Savaş Bolşeviklerin galibiyeti ile sonuçlanıp Alaş Orda Hükümeti dağıldıktan sonra, Duvlatulı da Sovyet Hükümeti'ni desteklemeye mecbur olmuştur. Duvlatulı 1920'de Taşkent'e gidip diğer Alaş Ordacılar ile birlikte *Akjol* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. Orada da takibe uğrayınca Semey'e geçmiştir. Ancak yine 1921'de Semey'de yargılanmıştır. Alaş Hareketine katıldığı gerekçesiyle 1922'de hapse atılmıştır (Koç vd. 2007: 487). Hapishanede kısa süre yattıktan sonra serbest bırakılarak Orınbor'a gitmiştir. Orınbor'da Kazak Halk Eğitim Enstitüsü'nde ders vermeye başlamıştır. 1926'ya kadar bu enstitüde çalışmıştır (Arıkan 2008a: 110). 1925'te Lenin'in *Jaña Ünem Sayasatı, 1905 Jıl Tönkerisi* ve Zinoviyev'in *Reseylik Komunistik Partiyanın Tariyhi* adlı kitapları Kazakçaya tercüme etmiştir (Koç vd. 2007: 488). 1927'de *Enbekşi Kazak* gazetesine editör olarak girmiştir. Duvlatulı, 1928'de tekrar tutuklanmıştır. 1930'da Alaş Orda liderlerinin Sovyet Hükümeti'ne karşı olduğu, Hükümet'e karşı gizli faaliyet yürüttüğü gerekçesiyle idam cezasına çarptırılmıştır. Ancak daha sonra cezası on yıl hapis cezasına çevrilmiştir (Mukanov 2008: 102). 5 Ekim 1935'te Baltık kanalındaki Sosnovest istasyonunda, esir kampı hastanesinde ağır hastalıktan vefat etmiştir. 1988'de pek çok Kazak aydını gibi Duvlatulı da suçsuz bulunarak aklanmış ve itibarı iade edilmiştir (Arıkan 2008a: 110). Böylece Cedit Hareketinin Kazak topraklarındaki Ahmet Baytursınlı ile birlikte en büyük ikinci ismi olan Duvlatulı, eğitimci, edebiyatın her türünde eser veren edebî bir şahsiyet ve önemli bir fikir adamı olarak Kazak kültürel hayatında hak ettiği değere yeniden kavuşmuştur. O, 20. yüzyılın başında edebiyat ve eğitim aracılığıyla Kazak modernleşmesine büyük katkı sağlayan Ceditçi bir Kazak aydını olarak, Kazak kültürel hayatında layık olduğu yeri almıştır (Kovalskaya 2002: 647).

Duvlatulı, ömrü boyunca Kazakları okumaya, bilgi sahibi olmaya ve milletine hizmet etmeye çağırıştır. Halkın gerçek anlamda esaretten kurtulmasının ancak içinde bulunduğu cehalet uykusundan silkinip uyanmasıyla mümkün olduğunu anladığından, Anadolu'daki çağdaşı Mehmet Emin Yurdakul'un "Ey Türk Uyan!" haykırışı gibi, o da Kazak halkını "Oyan, Kazak!" sloganıyla uyandırmaya çalışmıştır.

Ceditçi Düşünce İçinde Kadın Aydınlanmasının Yeri

İdil-Ural bölgesinde ortaya çıkan Ceditçi düşüncelerle birlikte, Rusya Müslüman-Türk toplumunda 1800'lü yılların sonlarından itibaren kadın meselesi gündeme gelmiştir. Ceditçi hareket içinde genel olarak eğitim önemli bir

mesle olmakla birlikte, kız çocuklarının eğitime de büyük önem verilmiş, onlar için Tetüşi (1908), Troisk (1909), Orenburg ve Kazan (1913) gibi merkezlerde medreseler açılmıştır (Devlet 1999: 184). Bu okullarda okuyan kızlar, sadece okuma yazma öğrenmekle kalmayıp, Ceditçi düşüncelerin etkisiyle değiştirilen zengin içerikli müfredatlarla İslamî ilimlerle birlikte ev idaresi, ilkyardım, dikiş, nakış gibi bilgi ve becerileri de öğrenerek her bakımdan donanımlı “ideal kadın” olarak yetiştirilmişlerdir.

İsmail Bey Gaspıralı 1884'te Kırım'da ilk Usûl-i Cedid okulunu açmıştır. 1910'da Rusya'daki bu okulların sayısı 5 bine ulaşmıştır (Devlet 1999: 54, Akyol 1993: 212). Türkistan'da bu rakam 100'ü bulmamışsa da (Akyol 1993: 212) Gaspıralı'nın metodunun oldukça kabul gördüğü okul sayısının 1910'da 5 bine ulaşmasından anlaşılmaktadır. Çarlık idaresindeki Müslüman Türk-Tatar tebaa içinde özellikle İsmail Bey Gaspıralı'nın Türk Cedit Hareketine bağlı olarak kadın eğitime verdiği önemi ise ayrıca belirtmek gerekir. 1917 yılına girildiğinde, Gaspıralı'nın öncülüğünde gelişen Kırım'daki Usûl-i Cedid okullarının sayısı 360'a ulaşırken, bu okulların yarısına yakını sadece kızlar için açılmış okullardır (Hablemitoğlu vd. 2004: 76). Gaspıralı, geri kalmış, millet olma bilincine ulaşamamış ve hurafelerle yaşayan bir Müslüman toplumun çağdaş bir görünüme sahip olabilmesini kadın özgürlüğünün gerçekleşmesine bağlıyordu. Toplumsal alanda büyük bir yenilik gerçekleştirmek için, önce kadınların toplumdaki düşük statülerinin iyileştirilmesi, ardından da kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerekiyordu. Gaspıralı'ya göre, eşitlik ise ancak eğitim ile mümkün olabilirdi.

İsmail Bey Gaspıralı, kendi neşrettiği ve Rusya'da Müslümanlar arasında ilk süreli yayın olma özelliğine sahip *Tercüman*'ın 10 Nisan 1883'te çıkan ilk sayısından itibaren Türk Dünyası'nda “kadın sorunu”na dikkat çekmiştir. O, *Tercüman* sayfalarında kadınların toplumsal uyanışı için çaba harcamış, onları toplumsal hayatta aktif görev üstlenmeye, eğitim almaya ve örgütlemeye çağırarak yazılar yazmıştır. Türk Dünyası kadınlarının toplumsal uyanışında Gaspıralı'nın Usûl-i Cedid Hareketi oldukça önemli misyon üstlenmiştir. 1884'ten itibaren başlayan bu yenileşme hareketi, 1910 yılına gelindiğinde, Bahçesaray'dan Türkistan'a kadar yayılmış, o güne kadarki taassup zinciri Gaspıralı'nın yenileşme hareketi sayesinde kırılarak bir Türk modernleşmesi gerçekleştirmeye başlamıştır.

Türk Dünyası'nın çeşitli bölgelerinde Ceditçi düşüncelere sahip olan pek çok Türk aydını kadının toplumdaki düşük statüsünü eleştiren, kadın-erkek eşit-

liğini savunan, birden çok kadınla evlilik ve *kalınmal*⁸ gibi kadının toplumdaki statüsünün düşmesine neden olan eskimiş âdetleri yeren edebî eserler yazarak Türk Dünyası'nda kadın aydınlanmasına katkıda bulunmuştur. Kadın sorunlarını işleyen edebî eserler vasıtasıyla toplumda kadınlara ve onların sorunlarına dair bir duyarlılık oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu eserlere örnek oluşturan Kazak edebiyatının ilk romanı kabul edilen Duvlatulı'nın *Bakıtsız Jamal*'i (1910, Kazan) kızların da okutulması ve istedikleri erkeklerle evlendirilmeleri gerektiğini ana fikir olarak işlemiştir (Özdemir 2010: 219-220). Kazanlı yazar Ayaz İshaki, Üç Kadın ile Hayat (1900, Kazan) piyesinde birden çok kadınla evlilik sorununu ele almıştır (Kamaliev 2009: 88). Yine Kazanlı bir aydın olan Sadri Maksudi *Maişet* adlı ilk romanında birden çok kadınla evliliği tenkit etmiştir (Hablemitoğlu vd. 2004:120). Türk Dünyası'nın farklı bölgelerinde yaşayan Ceditçi yazarların bu eserleri vasıtasıyla Türk Dünyası'nda "kadın sorunu"na dair duyarlılık artmış, kadın aydınlanması konusunda adım adım toplumsal ve kültürel bir bilinçlenmenin zemini hazırlanmıştır.

Kazak Tiyatrosunun Doğuşu ve Balkıya

Kazak edebiyatında modern anlamda tiyatro ortaya çıkmadan önce Kazaklar arasında tiyatronun yerini tutan geleneksel türler vardır. Bu geleneksel türler arasında *oyın-savık* (oyun ve eğlencelerde söylenen şiirler), *an men küy* (şarkı ve türküler), *jar-jar men bet aşar* (düğünlerde söylenen türküler), *estirtöv men joktav* (ağıtlar), *aytistar* (atışmalar), *tolgavlar* (övgü şiirleri), *küldirgi* (angimeler (fıkralar) bulunmaktadır. Özellikle *aytıs* geleneği, Kazak tiyatrosunun temelinde yatan millî gelenektir. *Aytıs* geleneği içinde tiyatro unsurları sıklıkla yer almaktadır. İrticalen söz söyleyen ozanlara dinleyiciler de katılmaktadır. Kazakların zengin *aytıs* geleneği, bazı araştırmacılar tarafından da Kazak tiyatrosunun başlangıcı olarak değerlendirilmiştir (Gücüyeter 2013: 80-81).

Kazaklar arasında *sal serilik* olarak bilinen millî gelenek de Kazak tiyatrosunun temelini teşkil eden ilk örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Kazaklar arasında sözlü şiir geleneğinin temsilcisi ve kültürel bellek taşıyıcılarından olan *sal seriler*, Kazak geleneksel tiyatrosunun baş aktörleridir. *Sal seriler*, Anadolu'daki meddahlara benzerlikleriyle dikkat çeken, bulundukları ortamı coşturan, eğlendiren, söz ustası olan, sıradışı giyim kuşamlarıyla etraflarında dikkat çeken kişilerdir. *Sal seriler*, Anadolu'daki âşıklık ve meddahlık geleneğinin icracılarıyla büyük bir benzerlik gösterirler (Adiyeva-Turan 2013: 202).

Dolayısıyla *sal serilik* geleneği de millî Kazak tiyatrosunun temelini oluşturan geleneksel edebî türlerdendir.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kazak topraklarında modern anlamda tiyatro türü gelişmeye başlamıştır. İlk olarak Rus grupları profesyonel anlamda Kazakistan'ın çeşitli bölgelerinde tiyatro faaliyetleri yürütmüşlerdir. 14 Ocak 1869'da Orenburg şehrinde ilk tiyatro kurulmuştur, Rus sanatçılar bu tiyatrodaki sahne almışlardır. Orenburg'un dönemin eğitim ve kültür merkezi olması, burada açılan tiyatro vasıtasıyla tiyatronun Kazaklar arasında da yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Orenburg'da yaşayan Kazak öğretmen ve öğrenciler kendi aralarında düzenledikleri eğlencelerde buradaki tiyatro sanatçılarından öğrendiklerini uygulayarak Kazakların ilk tiyatro oyunlarını sahnelemişlerdir. Böylece Kazaklar arasında da ilk tiyatro denemeleri görülmeye başlamıştır. Rus tiyatro gruplarının yanı sıra Kızılgar, Semey ve Oral gibi şehirlerde Tatar tiyatro grupları da kurularak Kazak topraklarında tiyatronun gelişmesine katkı sağlamıştır. Tatar gruplarının tiyatro çalışmaları, Kazak gençlerinin Kazak millî tiyatrosunu kurmaları ve millî oyunlarını yazmaları konusunda onları cesaretlendirmiştir (Gücüyeter 2013: 81). Tatar etkisi, özellikle 20. asrın başında edebî ilişkilerde de kendini belirgin olarak hissettirmiştir. Kazak-Tatar edebî ilişkileri daha önce Kazak edebiyatında modern anlamda olmayan tiyatro türünün yanı sıra, uzun hikâye, roman gibi türlerin Kazak edebiyatında doğmasında da etkili olmuştur (Iskakov 1976: 173).

Kazak edebiyatında tiyatro, modern anlamda edebî bir tür olarak 1920'li yıllardan itibaren büyük bir gelişme göstermiştir. Sovyet Kazakistan'ın ilk başkenti Kızılorda şehrinde millî tiyatro bu dönemde açılmıştır (Koç vd. 2007: 458).

Yeni kurulan Sovyet yönetiminin halka kabul ettirilmesi noktasında tiyatro önemli bir edebî tür olmuştur. Tiyatronun halkın üzerindeki doğrudan ve güçlü etkisi dikkate alınarak eski-yeni, zengin-fakir çatışmalarının işlendiği, eskinin kötü yönlerinin hicvedildiği ve yeni değerlerin savunulduğu tiyatro oyunları sahnelenmiştir.

Kadın aydınlanması konusu, Ekim İhtilali sonrasında gelişen Kazak tiyatrosunun en önemli konularından biri olmuştur. Kazakların tiyatro repertuarının ilk eserleri içinde kadın aydınlanmasını işleyen çok sayıda eser vardır (20-30 Jıldardagı *Kazak Adebieti* 1997: 93). Bu eserlerde, kadın-erkek eşitliği, kız

çocukların da eğitim alması gerektiği, Kazak kızlarının ailelerinin istedikleri değil, kendi istedikleri kişilerle evlenmeleri gerektiği konuları işlenmiştir. Kazaklar arasında kadının toplumdaki düşük statüsünü gösteren *beşik kertmesi*, *kalınmal* ve *ämengerlik*⁹ gibi eskiden beri devam eden Kazak gelenekleri bu eserlerde tenkit edilmiş, tiyatro yoluyla Kazak halkında kadın konusuna dair bilinç oluşturmaya çalışılmıştır.

Ceditçi fikirlere sahip olan Duvlatulı'nın eserleri içinde kadın sorununun önemli bir yeri vardır. O, Kazak kızlarının erken yaşlarda evlendirilmelerine, dengi olan kişilere verilmemelerine, kuma olarak kendilerinden çok yaşlı erkeklerle evlendirilmelerine bilinçli bir Kazak aydını ve halkçı bir yazar olarak şiddetle karşı çıkmıştır. *Beşik kertmesi*, *kalınmal* ve *ämengerlik* gibi Kazak kız/kadınlarının toplumdaki değerini düşüren ve onların hayatını zorlaştıran Kazak geleneklerini tenkit etmiştir. Hem şiirlerinde, gazetelerde yazdığı yazılarında hem de roman ve tiyatro eserinde Kazaklar arasında kadın eşitliğinin ayaklar altına alınmasının sebeplerini ortaya koymuştur. Ona göre Kazaklar arasında süregelen eski anlayış, cahillik, zenginlik ve makam mevki düşkünlüğü Kazak kız/kadınlarının toplumdaki düşük statüsüne neden olmaktadır. Kazak edebiyatının ilk romanı sayılan *Bakıtsız Jamal* Kazak kadın sorununu ele alan ve Duvlatulı'nın bu düşüncelerini ortaya koyduğu bir eserdir (Arıkan 2008b: 29).

Mirjakıp Duvlatulı'nın 1922 yılında 4 perdelik bir oyun olarak kaleme aldığı *Balkıya* da Kazak kadın sorununu işlemektedir. *Balkıya*, Kazak milli tiyatrosunun temelini atıldığı ve o dönemin eğitim ve kültür merkezi olan Orınbor'da sahnelenerek Kazak tiyatrosunun büyük beğeni toplayan ilk eserlerinden biri olmuştur. *Balkıya* adlı tiyatro eserinde Ceditçi Kazak aydını Mirjakıp Duvlatulı'nın hem Kazak kadın sorunu hakkındaki düşüncelerini hem de Cedit Hareketi ve Usûl-i Cedid eğitim metodu hakkındaki görüşlerini açıkça görmek mümkündür. Duvlatulı, *Balkıya*'da o dönemin Kazaklar arasında var olan çeşitli toplumsal sorunları da işlemiş ve bu tiyatro eseri aracılığıyla Kazak halkını bilinçlendirmeye çalışmıştır.

Eserin başlığı da olan başaktör *Balkıya*, hali vakti yerinde, eski kafalı, Ceditçi anlayışa ve Usul-ü Cedid metoduna karşı olan Jarasbay'ın kızıdır. Jarasbay'ın eski kafalılığına karşı *Balkıya*, son derece aydın, eğitimin gerekliliğine inanan, içinde bulunduğu şartlar içinde az çok okuma yazmayı öğrenip kendini yetiştiren on dokuz yaşında bir Kazak kızıdır. *Balkıya*, Kazak kız/kadınlarının

ne kadar kötü bir durumda olduklarının bilincindedir ve onların yaşadıkları çileden dolayı büyük üzüntü duyar. Etrafındaki yaşıtı olan Kazak kızlarının *kalınmal* karşılığında, istemedikleri ve kendilerinden çok büyük erkeklere kuma olarak verildiklerini görür ve kendisi de bir gün aynı duruma düşmekten endişelenir. Şayet bir gün kendi başına da aynı durum gelirse böyle bir kaderi asla kabul etmeyeceğini düşünür.

Kasım Jaksıkulov, varlıklı Jarasbay'ın kendi oğlu Murat ile birlikte avuldaki diğer çocukları da okutmak için tuttuğu Cedit öğretmenidir. Torgay şehri, Kostanay ilçesinden olan Kasım, eğitimini Ufa'da almıştır. Bu sebeple İdil-Ural'daki Ceditçi düşüncelerle yetişmiş ve bu düşünceleri uygulamaya çalışan genç bir öğretmendir. Ceditçi öğretmen Kasım, Kazak halkının uyanışının ancak eğitim ile mümkün olduğuna inanır ve bu sebeple eğitime büyük önem verir. Yirmi beş yaşında olan Kasım, eğitilmiş, akıllı, yenilikçi ve halkçı bir gençtir. Kasım, kendini yalnızca eğitim işine adanmış aydın bir öğretmen değil, aynı zamanda siyasî bakımdan da mücadeleci ve Çarlık karşıtı fikirlere sahip bir gençtir. O, Kazaklar arasındaki kadın sorununa son derece duyarlıdır. Bunun yanı sıra dönemin diğer toplumsal sorunlarından da haberdardır ve okumuş bir genç olarak bu sorunları tenkit eder, çözümler önerir. Kasım'ın özelliklerine bakıldığında, onun Mirjakıp Duvlatulı'nın hayatından izler taşıdığı görülür. Duvlatulı, tiyatrodaki Ceditçi öğretmen Kasım tipi aracılığıyla kendi duygu ve düşüncelerini *Balkıya* eserine yansıtmıştır.

İkisi de aydın düşüncelere sahip olan Balkıya ve Ceditçi bir öğretmen olan Kasım, birbirlerini severler. Ancak Balkıya'nın babasının onların evliliğine izin vermeyeceğini bildikleri için, Balkıya ile Kasım birlikte şehre kaçarlar. Fakat avuldaki *bolıs*¹⁰ ve diğer idarecilerin zalimliği yine üstün gelir. Onlar, Kasım'ı Çarlık karşıtı görüşlere sahip olduğu gerekçesiyle tutuklatırlar. Kasım hapse, Balkıya da onların eline düşer. Duvlatulı'nın *Balkıya* tiyatrosu zalimlerin üstün geldiği böyle acı bir sonla biter.

Balkıya'da Kazak Kadın Sorunu

Mirjakıp Duvlatulı, *Balkıya*'da o dönemin Kazak toplumundaki kadın sorununa dair önemli konulara değinir. Bunlar arasında, kız/kadın eğitimi, kadın-erkek eşitliği, kız/kadınların dengi olan erkeklerle evlendirilmeleri gerekliliği, *kalınmal* ve *beşikkertmesi* gelenekleriyle küçük yaşlardaki Kazak kızlarının zengin ve yaşlı erkeklerle kuma olarak evlendirilmeleri gibi kadının toplumsal

hayattaki konumunun kötülüğüne işaret eden sorunlar yer almaktadır. Duvlatulı, 4 perdelik bu tiyatro eserinde Balkıya adlı Kazak kızının hayatı etrafında Kazak kadın sorununa dair bu önemli meseleleri ele alır ve tenkit eder.

Kazak kadın sorunu, *Balkıya*'nın daha ilk sahnesinde ortaya konulur. Balkıya empati kurarak Kazak kızlarının içinde bulundukları acınası duruma son derece üzülmektedir. Aşağıdaki alıntıda Balkıya, anne babaları tarafından *kalınmal* karşılığında âdeta satılan Kazak kızlarına acımaktadır. Üstelik bu gencecik zavallı Kazak kızları, dengi olan kişilere değil, *kalınmalı* ödeyen yaşlı erkeklerle kuma olarak verilmektedir.

Dünyada kızlar gibi bahtsız var mıdır?! Kim mal verirse ona gider. Şu kalınmalı çıkaran cehennem dibine gitsin! Galiya'yı görmüyor musun? Elli yaşındaki yaşlı adama kuma olarak gidip, gül gibi solduğunu görmüyor musun? Biçare Galiya! Vebalin annene, babana olsun! ...
(Balkıya 2010: 142)

Balkıya, etrafındaki genç kızların başına gelen bu kaçınılmaz kaderi asla kabul etmemektedir. O, "*Küçük yaşta bizleri mal karşılığında satmasalar sanki açlıktan ölecekler mi?*" (Balkıya 2010: 142) diye kendi kendine anne babalara serzenişte bulunur. Bununla birlikte o, son derece güçlü bir karaktere sahiptir ve Kazak kızlarının başındaki bu kaçınılmaz kader için "Ömrüm boyunca köle gibi yaşamayacağım." (Balkıya 2010: 142) diyerek başına gelen bu mukadderata boyun eğen Kazak kızları gibi olmayacağını işaretini de daha ilk sahnede verir. Balkıya'nın bu mesele karşısındaki dik duruşuna karşın, babası Jarasbay'ın *tokal*¹¹ olan eşi Ölmes ise o dönemdeki pek çok Kazak kadını gibi, bunun Kazak kızlarının kaderi olduğunu, bunda üzülecek bir şey olmadığını, öyle de olsa böyle de olsa yaşayıp gittiklerini düşünmektedir. Ölmes, Jarasbay ile evlendiğinde Jarasbay 52, Ölmes ise 17 yaşındadır. Ölmes, bu hayatı kabullenip şikâyetçi olmadan 33 yaşına kadar gelmiştir. Onun bu kabullenme durumunu Balkıya'ya söylediği şu cümle ortaya koymaktadır: "Gamlanacak hiçbir şey yok. Senin babanla ben 17 yaşında evlendim. O zaman baban 52 yaşındaydı. ... İşte görüyorsun yaşayıp gidiyoruz." (Balkıya 2010: 143)

Duvlatulı'nın kadın sorunu ile ilgili dikkat çektiği önemli bir nokta Kazak kız/kadınlarının dengi olan kişilerle evlenmeleri gerektiğidir. *Kalınmal* karşılığında küçük yaşlarda yaşlı erkeklerle evlendirilen kızların ilerleyen süreçlerde kendi yaşlıları olan delikanlılara gönülleri kaymakta ve bu da ne yazık ki Kazak toplumsal hayatında sıkça rastlanan ahlaki sorunları beraberinde

getirmektedir. Bu durumu Balkıya'nın babası Jarasbay'ın küçük yaşta *tokal* olarak aldığı Ölmes ile Balkıya arasında geçen konuşmada gözlemlemek mümkündür. Balkıya, Ölmes'in Davkara adlı kişiyle bir ilişki yaşamasından ar edip utansa da meseleye kadın ruhuyla empati kurarak baktığında Ölmes'i yargılamamaktadır.

... Aramızda şimdi yabancı yok. Senin de gönlündeki Davkara değil mi? Babamın namusu olduğun için senin Davkara ile olan ilişkiden dolayı ar ediyorum, utaniyorum, fakat... Seni ayıplamıyorum! Gençsin, şimdi çoluk çocuk sahibi oldun, senin için iş işten geçti artık. Oysa benim için henüz geç değil. Göz göre göre nasıl bir yarım akıllıya, deliye varayım. Babasının zenginliğinden, bolusluğundan bana ne fayda var, ablacığım, bana acı lütfen! Maksadıma ulaşmama yardım et.

Bana engel olma. Hatta elinden geliyorsa babamı da ikna et. ... (Balkıya 2010: 143)

Balkıya, aklı başında, doğruyu yanlış ayırt edebilen, az çok okumuş bir Kazak kızı olduğu için, bir kızın dengiyle evlenmesi gerektiğinin farkındadır. O, kızların dengi olan biriyle evlenmelerine büyük bir değer yükler. Ona göre, bir insan dengiyle evlenmedikten sonra, yaşanan hayatın hiçbir anlamı yoktur. Balkıya'nın söylediği şu cümle onun bu konudaki fikrini ortaya koyar: "... *denginle evlenip kısacık ömrü huzur içinde geçirmedikten sonra, hayatın ne anlamı var?*" (Balkıya 2010: 143).

Eserde Kazak ailelerin kızlarını, geçim dertlerini kolaylaştıracak bir mal gibi görüp *kalınmal* karşılığında dengi olmayan kişilere vermesi, rutin bir Kazak davranışı olarak sergilenir. Zorba ve adaletsiz *bolısların* ve diğer idarecilerin seçim çatışmasında arada kalan fakir ve çaresiz halkı temsil eden Nurmak'ın olayında bu durumu gözlemlemek mümkündür. Nurmak, fakir olmakla birlikte aklı başında biridir. Seçimde yöneticilik mücadelesi içindeki iki tarafın arasında kalır ve seçim sonrasında vergi kanunu kendisine usulsüzce uygulanır. Bu şekilde yöneticilerin zorbalığı altında ezilen, zaten malı mülkü olmayan zavallı ve çaresiz Nurmak, yöneticilerin adaletsiz vergi uygulaması nedeniyle iyice zor duruma düşer. Nurmak'ın bu durumdan kurtulması için hemen herkes, 13 yaşındaki kızını, karısı ölüp dul kalan Karınbay'a vermesini önerir. Hatta Balkıya'nın babası Jarasbay da Nurmak'a eğer kızını Karınbay'a verirse karşılığında dünyanın malını alacağını ve fakirlikten kurtulacağını söyler. Jarasbay, bu konuda Nurmak'a baskı yapar ve ona ısrar eder.

Mugalim, bu Nurmak söylenen sözü anlar mı sanıyorsun? Bunda beyin olsaydı benim ona verdiğim akıllı dikkate alırdı. Kendi menfaatini bilmeyen akılsızın teki bu, gördüğüne fakirliğini anlatıp akşama kadar zırlayıp duruyor. Zenginsek ne yapalım yani, bize Allah verdi. Bu itidimdızlak fakir koyan biz miyiz?! On üç yaşına gelmiş, genç kızı var. Geçenlerde aksak Karınbay'ın hanımı öldü. Ona “kızını ver” diye ne kadar dil döktüm. Laf dinlemedi. Bak o zaman ne kadar çok mal alacaktı. ... (Balkıya 2010: 146)

Kazaklar arasında yaşanan bitip tükenmeyen başta *bolıslık* ve diğer idarecilik mücadeleleri o dönemin en önemli sosyal sorunlarından biridir. Güçlülerin idarecilik mücadelesi içinde de yine ezilenler Nurmak gibi fakir ve güçsüz halktır. Eserde Nurmak olayında görüldüğü gibi taraflar arasında idarecilik mücadelesi oldukça çetin geçer. Hatta bu çetin rekabet içerisinde idareci adaylarının taraftar bulmak ve stratejik ortaklıklar kurmak için düniür oldukları da görülebilir. Duvlatulı, Nurmak olayı üzerinden dönemin sosyal bir meselesi olan bu yanlışla dikkat çekmiştir. Dolayısıyla eserde Kazak kızlarının halkın arasında yaşanan idarecilik mücadelelerinde de kurban olduğu gerçeği ortaya çıkar. Ancak Nurmak ve hanımı, kendilerine yapılan baskılara rağmen, küçük yaştaki kızlarını mal mülk karşılığında yaşlı erkeklere veren pek çok Kazak anne babadan farklı olarak kızlarına kıyamazlar. Nurmak'ın hanımı: “*Babası yaşındaki adama kızımı aklıktan ölse de vermem!*” (Balkıya 2010: 146) der. Bu sebeple adaletsiz yöneticilerin zulmü altında ezilse de fakir Nurmak, 13 yaşındaki kızını mal mülk karşılığında babası yaşındaki adama vermez. *Balkıya*'da zenginlerin ve adaletsiz yöneticilerin zulmü altında ezilen fakir halkın temsilcisi durumundaki Nurmak, fakirlikten ne kadar eziyet çekerse çeksün, kızına kıyıp mal karşılığında onu vermeyeceği konusunda kararlıdır. Aşağıdaki söylemde fakir ama kızına değer veren ve onun isteklerini dikkate alan düşünceli bir baba olan Nurmak'ın *kalınmal* konusundaki tavrı açıkça görülmektedir.

... Aklıktan ölen bir Kazak'ın mezarını henüz görmedim. Fakirliği kabullendim. Fakat zenginliğe heveslenerek yavrumu ağlatırsam, Müslüman olmayım, iyi kötü olsa da, kendi dengine vereceğim. Kızlarını satarak malı çok alıp, işte bu zenginler daha da zenginleşsin. ... (Balkıya 2010: 147)

Başta Jarasbay olmak üzere herkes tarafından, fakir Nurmak'ın bu “akılsız” davranışı nedeniyle fakirlik çilesi altında ezilmeyi ve zulmü hak ettiği düşünülür.

Ceditçi öğretmen Kasım, Kazak toplumundaki kadın sorununa son derece duyarlı biridir. Kadın-erkek eşitliğine büyük bir önem verir. Eğitimin birey için şart olduğuna, tıpkı erkek çocukları gibi kız çocuklarının da eğitim almasının bir insan hakkı olduğuna inanır. Yeri geldikçe bu düşüncelerini etrafındaki kişilere sık sık tekrarlar. Eğitimli bir aydın sorumluluğu taşıyan Kasım, henüz çağa ayak uydurup modernleşememiş Kazak halkını, hiç olmazsa tebliğ yoluyla bir aydınlatma çabası gösterir. O, Kazak halkında kadın sorununa dair bir bilinç uyandırmaya gayret eder. Ceditçi öğretmen Kasım'ın bu yaklaşımını, eski kafalı ve zengin Jarasbay'ın, mal mülk karşılığında kızını yaşlı Karınbay'a vermeyen Nurmak'ı suçlamasına karşı çıktığı söylemde görmek mümkündür.

Jarasbay Bey, böyle demeyiniz, herkesin kendi öz iradesi var. 13 yaşındaki kızını Nurmak kendiyile yaşıt bir ihtiyara verirse, bu işin sonunda yavrucağın vebalini kim çekecek? Siz 11 yaşındaki oğlunuz Murat'a 40-50 yaşındaki yaşlı bir kadını alsanız oğlunuz bunu kabul eder miydi?

Büyüdüğü zaman oğlunuz size ne derdi?.. Oğul ile kızın bir farkı yoktur! Anne babaları için aynı derecede kıymetlidirler, aynı derecede değerli olmalılar.

Oğlan sevdiğini alsın, kız sevdiğine varsın. Çocuklar daha küçük yaşlardayken dünür olmak, kalınmal almak Kazakların doğru olmayan "örfü"dür. Bu örfü bırakmak gerek. Küçük yaşta dünür olmaktan dolayı günümüzde nice kadın hor görülüyor, köle hayatı yaşıyor. Dengiyle evlenemeyen nice kadın yanlış yollara sapıyor. (Balkıya 2010: 147)

Balkıya'daki Ceditçi öğretmen Kasım'ın konuşmaları, dönemin Ceditçi aydınlarının kadın konusundaki görüşlerini ortaya koyar. Kasım, her şeyden önce kadın-erkek eşitliğini savunur. Kazaklar arasında var olan ve Kazak kadınlarının toplumdaki düşük statüsüne neden olan *kalınmal* ve *beşikkertmesi* gibi geleneklere de karşı çıkar. O, kadının Kazak toplumundaki değersiz konumuna neden olan gelenekler üzerinden gelenek eleştirisi yapar.

Ceditçi öğretmen Kasım, *kalınmal* eleştirisi üzerinden dönemin en önemli toplumsal sorunlarından biri olan zengin-fakir çatışmasına da değinir. Kasım, *kalınmal* ödemeye parası olmayan nice fakir gencin evlenemeyerek ömrünü zenginlerin kapısında hizmetçilikte geçirdiğini dile getirir. Buna karşın, nice zenginlerin parasını ödeyerek üçer kadın almalarını tenkit eder. Kasım'a göre, o dönem Kazak toplumsal hayatının bir gerçekliği olan bu durum, ne insanlığa

ne de adalete sığar (Balkıya 2010: 152). Aydın görüşlere sahip olan Ceditçi öğretmen Kasım, bu duruma etrafındakilerin dikkatini çekerek, Kazak halkını bilinçlendirmeye çalışır.

Ceditçi öğretmen Kasım, bütün Ceditçiler gibi eğitime ve özellikle de kız/kadın eğitimine büyük önem verir. Kasım ile Balkıya kaçarak şehre gittiklerinde, Kasım Balkıya'nın eğitim alması için elinden geleni yapar. Dil bilmenin, özellikle de Rusça öğrenmenin gereğine inanan bütün Ceditçiler gibi Kasım da Rusça öğrenmeye önem verir. O, Balkıya'ya Mariya Petrovna adlı Rusça öğretmeninden Rusça özel ders aldırır. Başlangıçta Rusça, Balkıya için zor olsa da o, yavaş yavaş bu dili öğrenmeye de başlar. Kasım, Balkıya ile birlikte şehirde kalmak ister, memleketine dönmek istemez. Çünkü o, öğretmenlik yapıp Kazak çocuklarını okutmak isteyen idealist bir öğretmendir. Bununla birlikte, şehirde Balkıya eğitim alsın, okulda okusun, bu süreç içerisinde şehir hayatına alışsın diye düşünür. O dönemin kadınlarla ilgili genel anlayışının aksine, Ceditçi öğretmen Kasım, Balkıya'nın eğitimini kendine dert eder. Kasım, onun mutlaka eğitim almasını ister ve sınırlı imkânlarına rağmen, Balkıya'nın eğitim alması için uğraşır. Kasım, Balkıya'nın sadece eğitim meselesini dert etmez. O, aynı zamanda Balkıya şehirde yaşasın, şehir hayatı içinde bilgi ve görgüsünü artırsın ve tam anlamıyla aydın bir Kazak kadını olsun ister.

Cedit öğretmeni Kasım, bütün Ceditçiler gibi halkın dinî duygularını sömüren eski kafalı mollalara karşıdır. Aşağıdaki söylemde Kasım'ın molla eleştirisi üzerinden yine kadın sorununa dikkat çektiği görülür. O, halktan para toplayarak zenginleşen mollaların ve mal mülk sahibi kişilerin, parasını ödeyip birden çok kadınla evlenmesini eleştirir. Ayrıca yine burada evlilikte denklik konusuna da dikkat çekilmektedir. Kasım, kendileri ileri yaşlarda olmasına rağmen, 14-15 yaşındaki genç kızlarla evlenen Kazakları tenkit eder. Söylemde işlenen bir diğer sorun da eğitim meselesidir. Mollalar halkın dinî duygularını kullanarak topladıkları paralarla genç yaşlarda kızları kuma olarak alırken, zavallı, fakir çocukları okuma imkânları olmadığı için cahil kalarak, bütün ömürlerini zenginlere hizmetçilik yaparak geçirirler. Oysa Ceditçi öğretmen Kasım ve onun gibi düşünen Cedit taraftarları, böyle boş yere harcanan paralar yerine, halktan toplanan paralarla Kazak çocuklarının okuyacağı millî mektepler açılmasını istemektedir.

... Molla, hoca "Allahuekber" ile halktan mal toplayıp, zenginleşmekten başka bir şeyi bilmiyor. "Sart zenginleşirse, ev yaptırır; Kazak zenginleşirse, kadın alır" diye bir atasözü var. Mollalar ikişer, üçer ka-

dın alıp, halkın malının arkasında 40-50 yaşınızda 14-15 yaşındaki gencecik kız çocukların vebaline girmeniz boş yere değil mi? Boşa giden para diye biz bunu kastediyoruz. Okumaya imkânı olmayan fakir çocuğunun hizmetçilikte ömrü geçiyor. (Balkıya 2010: 152)

Usûl-i Cedid metoduyla eğitim veren okullarda sadece okuma yazma öğretilip, dinî eğitim verilmez. Bu okullarda, dünyevî bilimlere ayrılan haftalık ders saati, dinî konular için ayrılandan daha fazladır. Rus dili, tarih, coğrafya, sosyoloji, mantık, aritmetik, cebir, geometri, fen bilimleri, muhasebe, sağlık bilgisi müfredatta yer alan derslerden bazılarıdır (Rorlich 2000: 194). Usûl-i Ceditçiler eğitim konusuna geniş bir perspektiften bakarak o günün şartlarında öğrencilerine dünyayı öğretmeye çalışırlar. Cedit okullarında okuyan kızlar da sadece okuma yazma öğrenmekle kalmayıp, Ceditçi düşüncelerin etkisiyle değiştirilen zengin içerikli müfredatlarla hem İslamî ilimleri hem de kendileri için gerekli olan bilgi ve becerileri de öğrenerek her bakımdan donanımlı “ideal kadınlar” olarak yetiştirilirler. *Balkıya*'da Ceditçi öğretmen Kasım da Balkıya'ya tarih, coğrafya öğrenmenin gerekliliğini, dünyada hangi ülkelerin var olduğunu bilmenin önemli olduğunu dile getirir. O, Balkıya'ya “Tarih okursan, coğrafya okursan, o zaman idrak edersin. Dünyayı, dünyada hangi devletlerin olduğunu, bunların hepsini sana öğreteceğim” (Balkıya 2010: 161) diyerek onun eğitimine büyük bir önem verdiğini de gösterir.

Sonuç

Mirjakıp Duvlatulı, Kazak edebiyatının tanınmış edebî şahsiyeti olmasının yanı sıra, Kazak bağımsızlık mücadelesinin ve Kazak modernleşmesinin de önemli bir fikir adamıdır. Ceditçi dünya görüşüne sahip olan Duvlatulı, edebî eserlerinin hepsinde bu dünya görüşüne bağlı kalmıştır. Duvlatulı'nın yazdığı 4 perdelik *Balkıya*, Kazak tiyatrosunun ilk örneklerinden biridir ve daha sonra yazılan tiyatro eserlerine örnek olmuştur. Ceditçi bir Kazak aydını olan Mirjakıp Duvlatulı'nın *Balkıya* tiyatro eseri, Ceditçi düşünce-edebiyat ilişkisi bağlamında edebiyat üzerinden yazıldığı dönemdeki Kazak toplumsal hayatına ışık tutan, Kazaklar arasında kadın sorununa, Kazak halkının kadına bakışına dikkat çeken, Kazak tiyatrosunun toplumsal yönü ağır basan ilk örneklerindendir. Sonuç olarak *Balkıya*, bu makalede hedeflendiği gibi, edebiyattaki devir-şahsiyet-eser prensibini doğrulayan, Mirjakıp Duvlatulı'nın Ceditçi düşüncelerini yansıtan, fikrî yanı ağır basan ve bu bakımdan Kazak edebiyatında önem arz eden bir eserdir.

Açıklamalar

- ¹ Konar-göçer devirde birkaç çadırdan meydana gelen yerleşim birimi.
- ² Bk. Biray, Nergis (2011). *Ahmet Baytursınlı Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*. İstanbul: Bilgeoğuz.
- ³ Bakılan hem Türkçe hem de Kazakça yayınlarda eserin ilk yayın tarihi olarak 1910 verilmiştir. Yalnızca bir yerde (Koç vd. 2007: 487) 1920 yazmaktadır.
- ⁴ 1911-1915 yılları arasında Troisk'te Muhammedcan Sıralın ve Ekrem Akımoğlu tarafından Kazakça 88 sayı çıkarılan dergidir (Çelebi 2000: 23). Duvlatulı bu dergide Kazakların o günkü önemli sorunlarını ele almış, özellikle *Yer Meselesi* ve Çarlık Kazak topraklarında yürüttüğü Rus iskân siyaseti üzerine yazılar yazmıştır. Aykap'ın 1911 yılı 11. sayısında Azamat Alaşuglı imzasıyla yayımlanan Duvlatulı'nın *Jer Meselesi* yazısı için bk. Negimov 2010: 180-183
- ⁵ Kazaklar arasında yayınlanmaya başlayan ilk gazetedir. 1913'te Orenburg'da, Alihan Bökeyhanulı'nın editörlüğünde milliyetçi Kazak aydınları tarafından yayımlanmaya başlamış, 1917 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir. Kazaklar arasında bir gelenek oluşturmuş, Kazaklar tarafından rağbet görmüş ve geniş kitlelere ulaşmayı başarmış bir gazetedir. Çarlık devrinde özellikle Kazakların Yer Meselesi, Çarlık'ın Kazak topraklarına iskân politikası üzerine makaleler yayınlayarak Kazak halkını bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bu gazete etrafında okumuş Kazak gençleri örgütlenmiştir. Çarlık düşer düşmez Kazak halkının önderleri bu gazeteyi çıkaran Kazak aydınları olmuştur (Kovalskaya 2002: 647; Kalkan 2002: 369-387; *Tar Jol Taygak Keşüv* 2009: 48,56).
- ⁶ Alaş Orda Partisi, Kazakları Rus esaretinden kurtarmak amacıyla kurulmuş bir partidir. Nisan 1917'de ilk resmî kuruluş toplantısını yapmıştır. Aralık 1917'de ise Muhtar Alaş Orda Hükümeti kurulmuştur. Ancak bu Hükümetin ömrü kısa sürmüştür. Alaş Orda Hükümeti, 1919 yılında Bolşeviklerle anlaşarak faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmış ve Sovyet Hükümeti'ni desteklemeye başlamıştır. Bu hareket, 1919 yılında Bolşeviklerle anlaşıp dağılmasına kadar, Kazaklar arasında destek bulmuştur. Kazakların siyasî bilincinin gelişmesi ve siyasî faaliyetlerin artmasında başta Alaş Orda lideri Alihan Bökeyhanulı, Ahmet Baytursınlı ve diğer Alaş Orda liderleri önemli bir vazife üstlenmişlerdir. Onlar, özellikle Kazak topraklarının Ruslaştırılması konusunu hukukî, siyasî, ekonomik ve çevresel açıdan ele alan çalışmalar yürüterek 20. yüzyılın başında Kazaklara yöneltilen tehditleri açıkça ortaya koymuşlardır. Alaş Ordacılar, 1919 yılına kadar Bolşevikler için ciddi bir karşı güç olarak Bolşevikleri oldukça uğraştırmıştır. Bolşevik hareketin Kazaklar arasında yayılması, ancak Alaş Orda Hükümeti'nin 1919'da dağılmasından sonra olmuştur. Alaş Orda hareketi içinde bulunan yenilikçi ve iyi eğitilmiş Kazak aydınları 1927-1928 yıllarında tutuklanmıştır. Stalin'in 30'lu yıllarda yaptığı aydın tasfiyesinde "Sovyet karşıtı" ve "halk düşmanı" oldukları gerekçesiyle idam edilmiş ya da hapishanede hayatlarını kaybetmişlerdir. (Hayit 1995: 253, 256; Hayit 2006: 45; Aldajumanov vd. 2005: 5; Kırımlı 2002: 365; Kınacı 2014a: 135-139). Alaş Orda aydınları üzerindeki yasak Sovyetler Birliği'nin son on yıllarına kadar devam etmiştir. 1991 yılında Bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, Alaş Orda mirası Kazaklar tarafından yeniden sahiplenilmiş ve Kazakistan'da Alaş Orda üzerine yoğun bir yayın faaliyeti başlamıştır. Alaş aydınlarının çalışmalarının derlemeleri ve bu eserler üzerinde yapılan çalışmalar için bk. Aldajumanov vd. 2005; Şükürili, Tileşov 2009; Nurpeyisov, 1995; Amanjolova 1994; Pirmanov-Kapayeva 1997; Absemet 1995; Elevenkov 1995.

- ⁷ 25 Haziran 1916'da Çarlık Hükümeti daha önce askere alınmayan Türkistanlılardan 19-43 yaş arasındaki erkekleri cephe gerisinde, silahsız olarak çalıştırmak üzere askere alma kararı çıkarmıştır. Karara göre, Kazakistan'dan ve merkezî Asya'dan 400 bin kişi, bu rakamın içinde Kazakların yaşadığı bütün eyaletlerden 240 bine yakın asker alımı planlanmıştır. O günün şartlarında Kazaklar arasından bu kadar kişinin askere alınması, sosyal ve ekonomik açıdan Kazakları felakete uğratacak bir durumdur (Aldajumanov vd. 2010: 638). Alınan bu karar, Türkistan halklarının Çarlık'tan iyilik beklentisinin tamamen bitmesi anlamına geliyordu ve Çarlık'a olan inançlarının son kırılma noktasıydı (Aspendiyarov 1994: 107). Bu sebeple 1916'da Türkistan'da Çarlık'a karşı büyük bir isyan hareketi başlamıştır. Çarlık isyancıları çok sert cezalandırmıştır. İsyân sırasında Kazaklar iki gruba ayrılmıştır. Bir grup, halkı Çarlık'a karşı silahlı mücadeleye çağırmıştır. Kazak gazetesi etrafında, Baytursınulı, Bökeyhanulı, Duvlatulı gibi Kazak liderlerin etrafında toplanan aydınlar ise halkın Çarlık yönetimine karşı isyan etmesine karşı çıkmıştır. Halka, Çarlık'a karşı isyan etmemelerini önermişlerdir. Aynı zamanda Çarlık yönetiminin askere alma kararını hemen uygulamasının bir hata olduğunu da Çarlık idarecilerine bildirmişlerdir (Aldajumanov vd. 2010: 640). Onlara göre, Kazakların elinde Rus ordusuna karşı koyabilecek teknolojik silahlar ve düzenli bir ordu bulunmuyordu. Oysa Çarlık yönetiminin modern silahları ve düzenli bir ordusu mevcuttu. İsyana karşı olan aydınlar bu sebeple Kazakların cephe gerisinde de olsa Ruslara yardım etmesi gerektiğini düşünüyordu, çünkü savaşın galibiyetle bitmesi hâlinde Rusya'nın Kazaklara otonom olma hakkı verebilecekleri ümidini taşıyorlardı (Aldajumanov vd. 2010: 640). Gerçekten de cephe gerisinde savaşan Kazaklar deneyim kazanmış ve 1917 İhtilali'nde yararlılıklar göstermişlerdir (Togan 1981: 345).
- ⁸ Erkek tarafının kız tarafına vermekle yükümlü olduğu mal mülk, bir çeşit başlık parasıdır. Konar-göçer hayat yaşayan Türk boyları arasında Rus Çarlığı'nın istilasından önce de var olan *kalınmal* geleneği, konar-göçer hayatın önemli bir geleneğidir. *Kalınmal*, genel itibarıyla kızların mal karşılığında "satılması" olarak değerlendirilmesine rağmen, bazı araştırmacılar tarafından olumlu bir gelenek olarak değerlendirilmiştir. Bu görüşe göre *kalınmal*, konar-göçer hayatta nişanı muteber kılar, ödenen miktarın büyüklüğü evliliğin sağlamlığını garantiler, erkek tarafının kıza ve ileride doğacak çocuklarına bakabilecek maddî refaha sahip olduğunu gösterir ve veren tarafa da alan tarafa da prestij sağlamaktaydı (Bacon: 52-53). *Kalınmal*, Sovyet idaresi altındaki Türk yurtlarında kadın sorunu söz konusu olduğunda, yeni Sovyet zihniyetinin şiddetle tenkit ettiği ve mücadele etmesi gereken "eskinin kalıntısı" olarak görülen geleneklerdendir. Kadın konulu edebî eserlerde yeni inşa edilen Sovyet kadın kimliğini temsil eden kadın kahramanlar, Sovyet sisteminin sözcüsü olarak *kalınmal* geleneğini şiddetle tenkit etmişler ve bu geleneğe başkaldırmışlardır. Edebî eserlerdeki ideal erkek kahramanlar da kadın sorununa duyarlı bir kahraman olarak bu geleneğin karşısında olmuşlardır. Sovyet ideolojisi tarafından *kalınmal* geleneği üzerinden hem Türk kadınının toplumdaki düşük statüsü tenkit edilmiş hem de Sovyetlerin millî gelenek eleştirisi ile *kalınmal* yeni Sovyet kimliği inşasının bir argümanı haline gelmiştir, bk. (Kınacı 2012; 2014a; 2014b; 2014c).
- ⁹ Kocasını ölen kadının kocasının ağabeyi, küçük erkek kardeşi ya da kocasının sülalesinden bir erkekle evlenerek kocasının ailesinde gelin olarak kalmaya devam etmesidir.
- ¹⁰ Çarlık devrinde kazaya karşılık gelen idarî taksimata ve onun yöneticisine verilen isim.
- ¹¹ *Baybişe* adı verilen ilk eşin üstüne alınan kuma kadınlara verilen ad.

Kaynaklar

- 20-30 juldardagı Kazak Adebıyeti 1997. Almatı: "Gılım".
- Absemet, M. (1995). *Mirjakıp: Ömiri men Şıgarmasıılığı*. Almatı.
- Adıyeva, Pakizat Minavarkızı ve Fatma Ahsen Turan (2013). "Kazakların Geleneksel Tiyatrosunun Baş Aktörleri Sal-Seriler". *Milli Folklor* 25 (100): 202-212.
- Akyol, Taha (1993). "Cedîcilik". *İslam Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. 211-213.
- Aldajumanov, K. S. vd. (2010). *Kazakstan Tariyhı* 3. Almatı: Atamura.
- _____, (2005). *Alaş Kozğalı Kujattar men Materialdar Jıynağı Jeltoksan 1917-Mamır 1920*: Almatı: "Alaş" Baspası.
- Amanjolova, D. (1994). *Kazahskiy Avtonomizm i Rossiya: İstoriya Dvıjeniya Alaş*. Moskova.
- Anesulı, Jumat (2015). *M. Duvlatovtın Türmege Alğaş Kamaluvı*, gasym.kz davılpaz akın atındagı adebiy-tanımdık portal. (<http://qasym.kz/m-dulatovtyn-turmege-algash-kamaluy/> son erişim 14.03.16).
- Arıkan, Metin (2008a). "Mirjakıp Duvlatov: Hayatı ve Eserleri". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 5 (4): 102-121.
- _____, (2008b). "Kazak Edebiyatında İlk Roman -Bakıtsız Jamal-". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3 (7): 39-82.
- Aspendiyarov, S. (ilk baskı 1935) (1994). *Kazakstan Tariyhının Oçerkteri*. Almatı: Sanat.
- Bacon, Elizabeth E. (Tarihsiz). *Esir Orta Asya*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Yay.
- Balkıya (2010). *Mirjakıp Duvlatov Şığarmaları* (ölen-jırlar, angimeler, pyesa, kösemsözdermensın-zerttevmakalaları).Almatı:"Anatili"Baspası.141-168.
- Biray, Nergis (2011). *Ahmet Baytursınulı Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*. İstanbul: Bilgeoğuz.
- Çelebi, Ercan. (2000). *Yaş Türkistan Dergisine Göre Türkistan Milli Mücadelesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Devlet, Nadir (1999). *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi* (1905-1917). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Elevkenov, Ş. (1995). *Magjan: Ömiri men Şıgarmagerligi*. Almatı.
- Güçüyeter, Bahadır (2013). "Kazak Tiyatrosunun Oluşumuna Genel Bir Bakış". *Haçettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19: 79-92.

- Hablemitoğlu, Şengül ve Necip Hablemitoğlu (2004). *Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi* (1893-1920). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Hayit, Baymirza (1995). *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- _____, (2006). *Ruslara Karşı Basmacılar Hareketi*. Çev. Elif Kırıl. İstanbul: Babıali Kültür Yay.
- Iskakov, Bürkit (1976). *Kazak-Tatar Adebîy Baylanısı (Damuv kezenderi)*. Almatı: Kazak SSR'nin "Gılım" Baspası.
- Kalkan, İbrahim (2002). "Kazak Siyasî Düşüncesinin Gelişimi ve Kazak Gazetesi (1913-1918)". *Türkler*. C. 19. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 369-387.
- Kamalieva, Alsu (2009). *Romantik Milliyetçi Ayaz İshaki*. Ankara: Grafiker Yay.
- Kınacı, Cemile (2012). "Kazak Sovyet Edebiyatında Ekim Devrimi ve "Kadın Sorunu"- Avul Kızı Akbilek'ten Devrim Kadını Akbilek'e Giden Yol". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 4. Genç Bilim Adamları Sempozyumu Bildiriler*. 21-22-23 Mayıs. Ankara. 303-310.
- _____, (2014a). *Kazak Sovyet Edebiyatında İmaj ve Kimlik*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- _____, (2014b). "Kazak Sovyet Devri Romanı Botagöz'de Kazak Kadın İmajı". *II. Kadın Araştırmaları Sempozyumu*. 2-4 Mayıs. Eskişehir ESKAM. 313-321.
- _____, (2014c). "İdeoloji-Edebiyat İlişkisi Bağlamında Kazak Sovyet Edebiyatında Devrim Kadını İmajı: "Botagöz". *Uluslararası Medeniyet ve Kadın Kongresi (Halide Edip Adıvar'ın Ölümünün 50. Yıldönümü Anısına)*. 20-22 Ekim 2014, Muğla.
- Kırımlı, Meryem (2002). "Kazakistan'da Milliyetçilik". *Türkler*. C. 19. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 364-368.
- Koç, Kenan-İşina ve Bolat Almagül-Korganbekov (2007). *Kazak Edebiyatı II (Sovyet Dönemi ve Bağımsızlıktan Sonraki Kazak Edebiyatı)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Kovalskaya, Svetlana (2002). "Kazakistan'da Ceditçilik". Çev. Hatice Babavatan. *Türkler*. C. 18. Ankara: Yeni Türkiye Yay. 644-651.
- Maraş, İbrahim (2002). *Türk Dünyasında Dini Yenileşme (1850-1917)*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Mukanov, Sabit (2008). *XX. Gasyrdagı Kazak Adebîyeti*. Almatı: Atamura.
- Negimov, Serik (der.) (2010). "Jer Meselesi". *Mirjakıp Duvlatov Şugarmaları*. Almatı: "Ana Tili" Baspası. 180-183.
- Nurpeyisov, K. (1995). *Alaş hem Alaşorda*. Almatı.

- Özdemir, Emin (2009). “Kazak Kültürel Hayatında Tatarların Etkisi ve Kazak Ceditçiliğinin Gelişimi”. *Bilig* 48: 157-176.
- _____, (2010). “20. Yüzyılın Başında Kazak Aydınlanmasında “Kadın” Teması”. *Bilig* 54: 211-230.
- Pirmanov, A. ve A. Kapayeva (1997). *Kazak İntelligentsiyası: Ulttık İntelligentsiyanıng Kalıptasu Tarihman*. Almatı.
- Rorlich, Ayşe Azade (2000). *Volga Tatarları Yüzyılları Aşan Milli Kimlik*. Çev. Mehmet Süreyya Er. İstanbul: İletişim Yay.
- Şükirulı, S. ve E. Tileşov (2009). *“Alaştın” Tildik Murası*. Almatı: “KİE” Lingvoeltanuv İnovatsiyalık Ortalıǵı.
- Tamir, Ferhat (1998). “Kazak Türkleri Edebiyatı”. *Türk Dünyası El Kitabı*. C. 4. Ankara: TKAE Yay. 423-449.
- _____, (2004). “İsmail Bey Gaspıralı'nın Kazak Aydınları Üzerindeki Tesiri”. İsmail Bey *Gaspıralı* İçin. Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yay. 655-663.
- Tar Jol, Taygak Keşüv 2009. Kazaktın Jüz Romanı Saken Seyfullin Tar Jol, Taygak Keşüv*. Almatı: “Jazuvşı” Baspası.
- Togan, Ahmet Zeki Velidi (1981). *Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi*. Cilt I. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Toǵısbayev, B. ve A. Sujikova (2009). *Tariyhı Tulgalar*. Almatı: Almatı Kitapbaspası.

Kazakh Woman Problem in Jadid Kazakh Intellectual Mirjakıp Duvlatalı's (1885-1935) Play *Balkıya* (1922)

Cemile Kınacı*

Abstract

From the second half of the 19th century on The Jadid Movement appearing as a modernization quest in the Volga-Ural region and Crimea influences Kazakh intellectuals. Mirjakıp Duvaltulı who is one of these Jadid Kazakh intellectuals is a famous name in Kazakh literature. The Jadid perception governs his literary works. Meanwhile, he is an outstanding figure of Kazakh modernization and independence movement. His play *Balkıya* written in 1922 is one the first productions of Kazakh theatre. A four act play, *Balkıya* has contributed to the improvement of the Kazakh theatre. Though here in Turkey we have some works on Davlatulı's writings, there is no single study on his play *Balkıya*. This study examines this play in the context of relatedness of ideology and literature. Kazakh societal life is viewed on the basis of literature. The focus is on the problem of the woman and Kazakhs' attitude to woman as rendered in *Balkıya*.

Keywords

Tatars, Jadid Movement, Kazakh literature, Mirjakıp Duvaltulı, *Balkıya*, Play, Theatre, Woman, Kazakh Woman Problem

* Dr., Gazi University, Faculty of Letters, Department of Modern Turkic Languages and Literature – Ankara/Turkey
kcmile@gazi.edu.tr

Проблема казахской женщины в пьесе «Балкия» (1922) казахского писателя и джадида Миржакыпа Дулатова (1885-1935)

Жемиле Кынажы*

Аннотация

Джадидизм, со второй половины XIX века возникший в Крыму, Поволжье и Приуралье в ответ на необходимость модернизации в тюркском мире, оказал влияние и на казахскую интеллигенцию. Одним из ее представителей был Миржакып Дулатов (Дулатулы), известный деятель казахской литературы. В литературных произведениях Дулатова, сыгравших важную роль в просвещении казахов, преобладает джадидское мировоззрение. Дулатов – мыслитель, который выдвинул идею казахской модернизации и борьбы за казахскую независимость. Его четырёх-актная пьеса «Балкия», написанная в 1922 году, стала одной из первых казахских пьес и внесла вклад в развитие казахского театра. Несмотря на то, что в Турции имеются исследования о самом Дулатове и о его трудах, отдельной работы по произведению «Балкия» нет. В данной статье произведение М. Дулатова «Балкия» анализируется в контексте джадидской идеологии и литературы. Через литературу была исследована жизнь казахского общества в период написания данного произведения. Работа сфокусирована на проблеме женщины и взглядах на положение женщины в казахском обществе, отраженных в пьесе «Балкия».

Ключевые слова

татары, джадидизм, казахская литература, Миржакып Дулатов, «Балкия», театр, женщина, проблема казахской женщины

* Д-р., Университет Гази, Филологический факультет, Кафедра современных тюркских языков и литературы – Анкара/Турция
kcemile@gazi.edu.tr